

מנופים לשיפור הדיון בקהילות השקפה

הנחת העבודה של מהלך השקפה היא שדיון מקצועי מעמיק ופורה בקהילות מורים תורם לשיפור ההוראה והלמידה בכיתות. אבל כל מי שהתנסתה בכך יודעת שלא קל לנהל שיחה מקצועית פורייה. בסדרה "מנופים לשיפור הדיון בקהילות השקפה" אנו דנים במפתחות ובחסמים העיקריים לכך ומציעים דרכים לשיפור הדיון בקהילות.

הפעם - אי-בהירות מושגית

למה זה חשוב?

בדיוני קהילות, מורים מרבים להשתמש בשפה ובמושגים מקצועיים. מושגים אלו מאפשרים לשיחה לקלות, מכיוון שבעזרת מילה או שתיים הם מתארים רעיון מורכב, כגון "לומד עצמאי". כלומר, מושגים מקצועיים מסייעים לדוברים לטעון טענות ביחס לרעיונות המורכבים במקום לעסוק בתיאור שלהם. אלא שלא תמיד אנו מפרשים מושג זה או אחר באופן דומה, וכך עלול להיווצר מצב שבו נדמה לנו שאנחנו מדברים על אותו עניין, בעוד כל מורה בקהילה בעצם מדבר על דבר אחר. התוצאה היא שגם בסוף הדיון המורים אינם יכולים לגבש תובנות משותפות ביחס לרעיון המדובר.

איך זה נראה בקהילה?

מידת אי-בהירות מאפיינת כמעט כל שיחה, אבל היא מהווה קושי כשמושג מרכזי בשיחת קהילה מתפרש באופנים שונים. מפגש הקהילה של המורה המובילה מרים, שעסק בשיפור האקלים בכיתת החינוך של רון, מדגים זאת. בעת המפגש השתמשו רון ומרים במושג "אקלים" פעמים מספר, אבל נראה שהשימוש שלהם בו היה שונה. בתחילת המפגש הסביר רון, ש"לפני ציונים" היה חשוב לו "שהאקלים הכיתתי יהיה אקלים טוב... שיהיה אכפת [לתלמידים] אחד מהשני". קצת אחר כך התייחסה מרים לרצונו זה של רון:

מרים: כן, אקלים. מקום שלא טוב לי ואני לא מרגיש שייך, זה גם מקום שבטח שלא תתבצע שם למידה, זאת נקודת הנחת היסוד שלנו.

רון: כן, ואווירה חברית.

מרים: רון לקח את הנושא של האקלים הכיתתי... זה היה מצב בלתי אפשרי נכון? [והוא] רוצה להפוך את המצב של אווירה כיתתית, אווירת למידה.

הספר. הוא התייחס גם ל"הגברת המוטיבציה", אבל לא הסביר למה מתייחסת מוטיבציה זו, ואף לא נשאל על כך בהמשך. לעומת זאת, לקראת סוף הדיון בנושא שמרה מרים על פרשנותה למושג: "אתה רוצה... לשפר את האקלים החיובי בכיתה, מתוך הנחה... שאם אדם מרגיש שייך למקום אז הוא יהיה יותר אחראי, וההישגים... הלימודיים יושפעו בעקבות". מרים חזרה על תפיסתה ולפיה אקלים הכיתה פירושו בעיקר תחושת שייכות והוא קשור בשיפור בהישגים הלימודיים.

נראה שלא נוצרה הבנה משותפת בין מרים לרון לגבי מהו אקלים כיתה חיובי, ולכן סביר להניח שכל אחד מהם שאף לקדם מטרות שונות מעט. "קצר" זה בתקשורת הגביל את היכולת להוביל לתובנות מעשיות ולהגדיר יחד מה יכול רון לעשות כדי להמשיך ולקדם את כיתה.

מרים התייחסה לאקלים כיתה חיובי כאל "אווירת למידה", וכשהיא תיארה אקלים שלילי היא הסבירה ש"בטח שלא תתבצע שם למידה". כמו כן, נראה שבעיניה אקלים כיתתי מתאפיין בתחושת שייכות. אלא שלא ברור אם זו הייתה כוונתו של רון, שהדגיש שעבורו אקלים חיובי קשור באכפתיות בין התלמידים וב"אווירה חברית".

בהמשך השיחה קידמה מרים מהלך שהיה בו פוטנציאל להוביל להבנה משותפת של המושג. היא ביקשה מרון להגדיר "קריטריונים להצלחה" בשיפור האקלים הכיתתי. בתגובה פירט רון: "הגברת מוטיבציה, הגברת המעורבות וגם האכפתיות מן הסתם גם אחד מהשני וכמובן סוג של כבוד לעצמם, לבית ספר בכלל". דבריו אלו של רון הדגישו עוד יותר, שמבחינתו אקלים קשור בעיקר במערכות היחסים בין התלמידים ובינם לבין בית

איך נזהה אי-בהירות מושגית?

מידה מסוימת של חוסר בהירות מאפיינת כמעט כל תקשורת אנושית. לכן סביר שמורים שונים יפרשו מושגים פדגוגיים בדרכים שונות, בפרט בכל הנוגע למושגים מורכבים. אלא שאנחנו רגילים לחוסר הבהירות, ולכן לא קל לנו להבחין בו בזמן אמת. בכל זאת אפשר:

1. לחפש אי-בהירות – כשהקהילה משתמשת במושג פדגוגי כדאי להניח מראש שהמורים יפרשו אותו באופנים שונים, ולכן עלינו להיות פרואקטיביים בניסיון ולברר כיצד חברי הקהילה מבינים את המושג וכך לחשוף אי-בהירות הכרוכה בשימוש בו.
2. להקשיב להקשר – מילים המצטרפות אל המושגים שבהם אנחנו משתמשים מעידות על המשמעות שאנחנו מייחסים להם. תשומת לב למילים אלו, ובעיקר למילים שונות המשמשות מורים שונים, תעזור לנו לזהות פערים בפרשנות המושגית שלנו. בדוגמה שלעיל ניתן לראות כיצד מרים מפרשת אקלים כיתה חיובי כ"אווירת למידה", בעוד רון רואה בו "אווירה חברית". המילים "למידה" ו"חברית" מעידות על פרשנות שונה למושג האקלים.
3. להקשיב לנימת הדברים – הרגשות שאנחנו מביעים ביחס למושג מסוים מעידים גם הם על הבנתנו אותו. למשל, כשאנחנו מביעים יחס אוהד או סולד, אופטימיות או פסימיות בנוגע למושג מסוים, יכול להיות לכך קשר לאופן שבו אנחנו מבינים אותו. בדומה להקשר, נוכל להבחין בנימה בעזרת המילים ה"עוטפות" את המושג, אבל גם בעזרת טון הדיבור.

מה ניתן לעשות בעניין?

1. להגדיר יחד מושגים מרכזיים – מומלץ לקהילות לזהות את המושגים המרכזיים בדיון ולהקדיש זמן כדי לבחון כיצד מפרשים אותם השותפים כדי להגיע להגדרה משותפת שלהם.
2. להדגים, להמחיש ולהסביר – כדאי לתאר איך המושג בא לידי ביטוי בניסיון המעשי של המורים. בדוגמה שלעיל יכלה מרים לבקש מרון ומורים נוספים בקהילה לספק דוגמאות לביטויים של אקלים השורר בכיתותיהם ולהסביר מתי לדעתם זהו אקלים חיובי ומתי אקלים לא חיובי.
3. להיעזר בספרות מקצועית – לפעמים ההגדרות האינטואיטיביות שאנו נותנים למושגים מקצועיים אינן תופסות את מורכבותם, וקריאה משותפת של מקורות יכולה לסייע ביצירת הבנה מעמיקה ומדויקת יותר שלהם, הן כאינדיבידואלים והן כקהילה.
4. לשאול שאלות – כשחשים שמושג מסוים מתפרש בדרכים שונות מוצע לבקש מחברי הקהילה לחשוב על האופן שבו הם מגדירים אותו ולדון בכך. ניתן לשאול: "למה התכוונת?", "כיצד הדבר בא לידי ביטוי?", "במה זה מתאפיין?"

מחשבות נוספות

- אי-בהירות מושגית יכולה להיחפז לגלויה כשמשתתפים בדיון אומרים כיצד הם מפרשים מושג כלשהו, וכך הקהילה מתחילה לקיים בירור מושגי. במצבים כאלה כדאי לשקול אם הבירור הכרחי ולהעריך מה תהיה תרומתו. לעיתים מן הראוי להקדיש זמן רב לבירור כזה, ולעיתים הבנה עמומה מספיקה, בעיקר כשמדובר במושגים שאינם במרכז השיחה.
- חשיפת אי-בהירות של מושג עשויה לעורר אי-ודאות גם בנוגע למקורות הידע עליו. במצב כזה מתעוררות שאלות כגון, "מי אמר שזאת המשמעות?", "מנין את יודעת?". שאלות כאלו יכולות להוביל לדיון על מקורות הידע השונים שעליהם מסתמכים חברי הקהילה ולהצביע על מקורות מרכזיים ועל כאלו שנמצאים בחוסר.
- להגדרות מדויקות של מושגים מקצועיים חשיבות רבה. הן מאפשרות לצמצם טעויות בתקשורת בין אנשי המקצוע ולכוון במדויק את הפרקטיקה המקצועית כך שתתפור בעיות ספציפיות, במקום שתנסה להתמודד עם אתגרים כלליים. התבוננות קצרה באופן שבו ז'רגון מקצועי משמש ברפואה ובהוראה מגלה הבדלים ניכרים בין שני המקצועות ומעלה תהיות בנוגע לאופנים שבהם מורים יכולים להתמודד עם אתגר העמימות שבשפה המקצועית המשמשת אותם. להרחבה ראו:

כרמי, ט' (2020). **נגיף העמימות: מה לקורונה ולמושגים מקצועיים בהוראה?** <https://hashkafa.macam.ac.il/ambiguity>